

ERDÉLYI MÚZEUM

XIX. kötet.

1902.

II. füzet.

A magyar Anjouk igényei a lengyel trónra.

(Kritikai tanulmány.)

Czarnkovski Janko guieznoi főesperes és lengyel koríró tárgyunkról a következőket adja elő: Kázmér lengyel király I. Károly magyar király idejében visszakivánván hódítani Lengyelországnak a német lovagrend, a brandenburgi markoláb és egyéb szomszédos fejedelmek által elfoglalt részeit, hogy ezélját övéinek kisebb fáradságával és költségével elérje, sógorához, a nevezett I. Károly magyar királyhoz fordult segítségért; a mit midőn ünnepélyes követséggel megkisérlett, Károly király viszont azt kérdé: mi jutalmat várhat a kívánt szolgálattért? Ekkor Kázmér tanácsot ülvén főembereivel, minthogy magának első feleségétől, a litván asszonytól fia nem született, hanem csak két leánya, fölajánlá Lajosnak, a magyar király elsőszülött fiának Lengyelországot, hogy utódja legyen a királyságban, ha neki idővel se születnék fiú magzatja.¹

Közbeveti azután a koríró főesperes: Vala pedig a mondott Károly királynak három fia: Lajos, András és István, kik közül Lajosnak Lengyelországot, Andrásnak Sziciliát, Istvánnak végre Magyarországot szánta, de a végzet nem kedvezett szándékának, mert András felesége Johanna gyalázatosan meggyilkoltatta; István, ki Lajos bajor herceg² egyetlen leányát vette feleségül, időnek előtte meghalt, és csak az egy Lajos maradt életben.

¹ *Sommersberg*, Silesiacar. rer. script. II, 101.

² Így hitták az egyházi körök Bajor Lajos német császárt, miután a pápa letette és kiközösítette, ha ugyan nem fűzték hozzá: „bajor herceg egykoron, hajdan (dudum, olim)“, vagy „kiátkozott, megátkozott embernek (excommunicatus, damnatus homo)“ nem címezték. Olv. a Hist. Jahrb. 1901. évfolyamában *Pflugh-Hartung* ily című értekezését: Die Bezeichnung Ludwigs des Bayern in der Kanzlei des Papstes Johann XXII.

Hogy I. Károly király úgy tervezgeté fiai sorsát, mint azt a lengyel koríró érdekesen megírta, nines valószínűség hián, sőt abból, hogy Nagy Lajos leányai: Katalin, Mária és Hedvig sorsát hasonlókép óhajtá elrendezni, arra következtethetünk, hogy atyja (és anyja) eszméit fonogatta tovább. András Sicziliai királyságát mennyire sürgette az Anjouk magyar háza, tudjuk; hogy Lajosnak kora ifjúságában várandósága volt a lengyel trónra, a következőkből szintén kétségtelenül fog kiviláglani; minthogy pedig harmadik fiáról is kellett gondoskodnia Károly királynak, annak esakis Magyarország juthatott volna. Nyilván hosszabb életre számított a gondos atya, ennek azonban ötvenhárom éves korában vetett véget a halál, mely annyi szép tervezgetésnek nyakát szakítja.

Előadja aztán folytatólag a koríró főesperes, hogy I. Károly király meg is vesztegette a lengyel főurakat, Kázmér befolyásos tanácsosait, névszerint Sbiszko krakói prépost és Spitko krakói várnagyot: adott nekik várakat, más fekvőségeket, évi fizetést is, hogy Kázmért megfogamzott szándékánál megtartsák.¹ Megigérie továbbá, hogy Lajos fia minden tartományt, melyet elidegenítettek Lengyelországtól, első sorban Pomérániát a német lovagrendtől, vissza fogja hódítani saját költségén.

Ezek után Kázmér király tanácsosai, sógora és nővére rábeszéléseinek és ígéreteinek engedve, Lajos királyfit esküvel és peccés levelek erejével utódjának jelölte ki az esetre, ha neki fia nem születnék, a következő három föltétel mellett:

1. hogy Lajos, Magyarország (leendő) királya Lengyelország határait visszaállítja, Pomérániát visszafoglalja saját hadi népével, saját költségén;

2. hogy Lajos, ha Kázmér utóda lesz, Lengyelországban nem nevez ki kapitánynak idegent, hanem csak lengyelt;

3. hogy adót nem szedet a lengyelektől, de megtartja őket jogaikban és szabadságaikban, sőt szó nélkül visszaadatja úgy az egyháziaknak, mint világiaknak mindazt, a mit tőlök igaztalanul elvettek.

¹ Jóllehet várak- és más fekvőségekről adománylevelek nem maradtak ránk, hogy bőkezűen kedvezett a magyar király magának Kázmérnak, tudjuk; nem tartjuk tehát lehetetlennek, hogy tanácsosait is megjutalmazta.

Viszont az összes lengyel főurak és nemesek hűséget fogadnak Lajosnak, de csakis neki és fiutódainak, amennyiben a föntebbieket megtartja.

Czarnkovski előadása, amint leírtuk nagyjából helyt álló, de fölfogásához és csoportosításához sok szó fér. Műve pártírat és mint ilyen, nagy óvatossággal használandó.¹

Elsőben is az indokolást, mintha Kázmér király egyenesen azért szemelte volna ki Lajos herceget utódjául, hogy ez Pomerániát a maga költségén magyarjaival visszafoglalja, kétségbe kell vonunk nemcsak azért, mert erről okirat nem szól, hanem főleg azért, mert Kázmér király ismételen, egyszer 1335-ben a visegrádi fejedelmi kongresszuson, aztán a kalisi 1343. évi kötésben ünnepélyesen lemondott Pomeránia birtokáról, minthogy belátta annak szükségét, hogy minden oldalról ellenségektől fenyegetett országa békéjét legalább nyugat felől, a leghatalmasabb ellenséggel szemben biztosítsa. Harminczöt év múlva utódja, a már akkor igen törődött Nagy Lajos magyar és lengyel király pedig, kinek egyébiránt elég baja volt a litvánokkal, ruténnel, tatárokkal, sőt magokkal a lengyelekkel, e részben példáját követte és a német lovagrend ellen Pomeránia visszavétele végett hadat nem indított.

Midőn tehát Czarnkovski megértetni igyekszik olvasóival, hogy Nagy Lajosnak kötelessége lett volna Lengyelország régi határait helyre állítani, egyúttal azon súlyos vádat emeli ellene, hogy föl vállalt kötelességének meg nem felelt. Pedig Lajost, ki a visegrádi kongresszus idején tiz éves alig volt, épp úgy nem érheti szemrehányás, mint nem anyját vagy atyját. Hisz míg atyja ipját, a rettenthetetlen Lokietek Ulászlót harczaiban a német lovagrend ellen mindig hathatósan segítette, anyja s ehhez képest Lajos herceg is, nem járultak Kázmér király békés intenczióihoz, sőt azokat mindenképpen ellenezték, miben a lengyelek közül sokan, néhai Ulászló király fegyvertársai csatlakoztak hozzájuk. Hogy a békekötés ügye Kázmér és a német lovagrend közt nyolcz évig húzódtott,

¹ Hasonló véleményt táplál felőle *Zeissberg*, *Poilsche Geschichtschreibung* című koszorús pályaművében: Sein (Czarnkovski 's) Werk ist eine Parteischrift. Wer wollte auch ungeprüft die Characterschilderung der Königin Elisabeth, oder seiner Gegner aus derselben herüber nehmen? Aber er selbst macht aus seinem Parteistandpunkte keinen Hehl. (161. lap.)

míg végre létrejött, azt is a magyar királyi háznak, úgy hiszem főleg Erzsébet királynénak kell betudnunk, mint ezt más alkalommal megmutatni szándékozunk. Talán ez volt az oka, amiért a lengyelek oly vérmes reményeket kötöttek Nagy Lajos örökösödési jogához, de ez nem menti föl a főesperes korírót a szántszándékos ferdítés gyanúja alól, mert neki, mint Kázmér király egykori alkanczellárjának, ismernie kellett a helyzetet s annak előzményeit.¹

Dlugosz, ki egyebekben a gnieznói főesperes nyomdokain halad, de mert a visegrádi és kalisi béketárgyalásokat ismeri, e pontban, az indokolásban t. i., eltér tőle. Szerinte, miután Kázmér meggyőződött arról, hogy (első) feleségétől, Annától, Gedimin litván herceg leányától fia nem lesz, kezdett Lengyelország sorsáról gondoskodni azon esetre, ha meghalna. E végett Krakóban, 1339. május 8-án országgyűlést² tartott a végre, hogy kit jelöljön ki esetleges utódjául? A legtöbben Semovitot és Jánost, mazoviaai fejedelmeket vagy Opuliai Lászlót ajánlották, mint a kik a régi lengyel királyok nemzetségéből származtak, minthogy méltatlan dolog lenne idegent választani, míg telik belföldiekből: ez volt az általános vélemény. Kázmér király azonban és tanácsosai ellenkeztek a közvéleménnyel.

¹ A mit I. Károly király sógorának, Kázmérnak megígért, az csupán segítség volt, ha ez hadat járna akár a német lovagrend, akár más ellen égei ellen, mint ez Nagy Lajos királynak 1352. évi okiratából, melyet alább egész terjedelmében ismertetünk, kitűnik. A segítségre vonatkozó részlet így hangzik: „Subsidium autem et auxilium contra Cruciferos de Prussia et alios quoscunque suprafatos duntaxat praedicti regni Russiae, dum et quando expeditius et opportunius foret, iuxta modum et formam prioris comparationis inter dominum Karolum regem genitorem nostrum, et per consequens nos ac ipsum dominum regem habitae nos vel idem dominus Stephanus (István herceg Nagy Lajos öcsese) compraestabimus domino regi Poloniae praenotato.“ Ellenben koronázási esküjében, mint ez az 1374. évi kassai privilegiumból kitűnik, a következőre kötelezte magát Nagy Lajos: Sed quia corona regni praedicti (Poloniae) . . . posset aliquomodo dividi, rumpi vel quovis modo violari, promittimus . . . sub sacramento fidei nostrae, ipsam coronam regni Poloniae semper salvam et integram et illibatam conservare, et nullas terras vel partes earum ab ipsa alienare vel minuere, sed eam augere et recuperare, velut in coronatione nostra sumus et fuimus obligati nostris munimentis. (*Bandtkie*, Jus Polonicum, pag. 184.)

² Generalem conventum. Tanácskozás lehetett az csak, és talán előbb mint 1339-ben.

Senkit se választanak, azt mondák, a sziléziai hercegek közül, mint a kik kényszerítő szükség nélkül meghódoltak a cseh királynak, s ez által nemzetök, nyelvök és hazájok árulói lettek, érdemetlenek tehát Lengyelország koronájára. A mazoviai hercegektől se lehet sok jót várni, mint a kik a lengyel korona hűbéresei. Aztán Kázmér az urak figyelmét Lajosra, a magyar király fiára irányzá, ki derék fiú, királyfi, a nővére fia. Tetszett ez eszme a lengyel uraknak s azt elfogadták, mire Kázmér magával vivén az urak főbjeit, kiket Dlugosz névszerint felsorol, a miből arra következtethetünk, hogy írásbeli följegyzések állottak rendelkezésére, személyesen átment Magyarországba. Julius 7-én érkezett Visegrádra sógorához, a hol unokaöcsesét Lajost, *has:nos föltételek mellett*, utódjának kinevezte. Erről szerződést is írtak mindkét részről.¹ Megjegyzem, hogy Kázmér ekkor már özvegy volt, minthogy első felesége, kit igen szeretett, 1339. június 28 án meghalt.

Czarnkovski második és harmadik föltétele, melyeket érintetünk, később keletkeztek, mint látni fogjuk. Ellenben, hogy a lengyel urak, midőn Lajosnak föltételese meghódolának, csakis reá és fiórköseire gondoltak, és leányokra, kiket a lengyel trónra méltatlanoknak véltek, nem; ehhez kétség nem férhet. Mert hisz, ha lehetségesnek vagy czélszerűnek tartották volna már akkor, hogy a Piastok trónját nők is elfoglalhassák, örökölhessék: nem kellett volna a szomszédba rándulniok, hisz a közelben találhatták Kázmér két leányát.

Egyébiránt ezen utódjelölés az időben, midőn megtörtént, ideiglenesnek mondható csupán, hisz csak az esetre szólott, ha Kázmér királynak időközben fia nem születnék. Kázmér pedig ekkor huszonkilenc éves volt, tehát java korában. Meg is nősült nem sokára. Elvette a cseh udvar ajánlatára Hedviget, a hesszeni tartomány gróf leányát, ki őt túlélte ugyan, de Kázmér rokonszenvezni nem tudott vele, a miért csakhamar elvált tőle. E sajnálatos körülmény következtében lett Kázmér király jelölése és Lajos király várandósága a lengyel trónra esiraképes már azért is, mert a lengyelek kitartottak mellette. Szemtanú tesz erről bizonytságot: János szent-ferenczrendi lektor és a király gyóntatója, ki Lajos

¹ Dlugosz, Hist. Polon. III, 192.

királyt 1351-ben litván hadjáratában kísérte, élményeit leírta, mely korírata a dubneci krónikában foglaltatik.¹

Az Ur 1351. évi június 19-én — írja kútfőnk — Lajos király elindult Budáról a litvánok ellen, június 24-én érkezett Kassára, innét Krakóba, hol nyolcz napi pihenőt tartott. Végre július 13-án Zandomériába (Sandomirba) érkezett és innét az összes magyarokkal és lengyelekkel Liblenbe (Lublinba), a hol azonban a lengyel király halálosan megbetegedett.

És jövének a (lengyel) hercegek, főurak és nemesek mindnyájan és megesküvének a szent evangéliumra, hogy a magyar királyt természetes uroknak és királyoknak a jelenben és jövőben megismerik, úgy azonban, hogy István herceznek a király öcsésének semmi köze se legyen hozzájuk,² azonképpen a németeknek, nevezet szerint Wolfartnak és Konrádnak³ sem. Nyiltan megmondták a királynak: a mely napon németet rendelsz fölénk várnagyúl, tudd meg, az nap elhagyjuk uraságodat. Kikötjük azt is, hogy egyikünk se köteleztessék hadba szállani, ha csak annyi zsoldot nem kap, a mennyi magának jövet, menet és honn maradt családjának elégséges. Minderre — teszi hozzá János barát — a király kötelezte magát.

Sajátságos jelenség, hogy a lengyelek mialatt királyok súlyosan beteg volt, szinte a halállal vívódott, nem e fölött bankódának, hanem Nagy Lajos királyunk elé járúlván, örömmel hozzá szegődtek, mint leendő uralkodójukhoz, kiben a szebb jövő reményét üdvözölték, mert bíztak benne, csakis benne, hogy nem zsarnok módra

¹ *M. Florianus*, *Fontes domest.* III, 160.

² István herceg jelleméről kevés adatunk van, de kemény ember leheteti, a mi kitűnik abból, hogy a kiátkozott Bajor Lajos leányát a pápa élénk ellenkezése daczára, feleségül vette, jóllehet, nyolcz évvel idősebb volt nálánál, hanem mégis VI. Kelemen dispencziójával. (*Tört. Tár*, 1894, 27.) De az asszony nem jól érezhette magát körében, minthogy halála után cserben hagyta a szlavyon bányságot, gyermekeit s egy Hohenlohenak lett a felesége. István herceg kemény jellemére vall a lengyelek nyilatkozata is, továbbá Videmovi Ulrik fia László prágai pap, ki nevelője volt s mint ilyen az esztergomi, győri és váradi kanonokságokra tett szert, de István herceg „nerói“ üldözése miatt nem volt maradása az országban. (*Kollányi*, *Esztergomi kánokok*, 57. lap.)

³ Kik zsoldosai valának Lajos királynak nápolyi hadjárataiban, utóbb mint Vöröskői urak fordulnak elő hazánk történetében.

fog uralkodni rajtok, de sőt szegénységüket is a hadi zsolddal könnyítendi.

Különös az is, hogy a lengyel történetírók, kik föladatokúl tűzték „Nagy“ Kázmér dicsőségét egekig magasztalni Nagy Lajos kisebbitésével, ezen eseményekről és okairól mélyen hallgatnak, úgy, hogy a valót inkább sejteni lehet, mint nyomon követni. Ez tudni-illik azon időszak, midőn Kázmér törvényt nevéjé magától távol tartotta, fogolyként őriztette és féslett életre adta magát, népét törvénytelen adókkal zsarolta, s egyebek közt azon főpapot, ki bátorkodott őt meginteni, a Visztulába fojtatta.¹ Ime ez megfajtése az elhidegülésnek, melyet a lengyelek királyuk iránt tanusítanak.

A litván hadjáratokról, nevezetesen azokról, melyek sikerében Nagy Lajosnak oroszán része volt, például az 1351. éviről az érintett korírók csupán azt említik, hogy Lajos magyar király segítségére volt Kázmérnak,² a ki (már t. i. a halálra vált Kázmér) nagyszerű hadjáratot indított a litvánok ellen, melyben megverte, szétverte őket és Lodomeriát Vladimir várával együtt elfoglalván, valamely páros viadalban (in quodam particulari certamine) Kieystutot, a litvánok fővadjáját is elfogta. Mennyi téves adat, sőt szántszándékos tévesztés van e történeti előadásokban, kimutatható teljes hitelt érdemlő szemtanuknak, milyenek János barát, a király gyónatója, Sterneek, Ellerbach és Kreutzbeck lovagok jelentéséből, kik Nagy Lajos hadjáratában részt vettek.³

Nem Kázmér, de Nagy Lajos foglalta el Galicziát és Lodomeriát, melyek királyi czímét viselte és melyek régi jogon Magyar-

¹ Az egykorú történetíró, úgy látszik, *Czarnkovski* szavait idézzük, melyekből a mondottak némi megerősítést nyernek: *Kazimirus in seipso lubricus . . . tandem diabolo suggerente . . . vicarius ecclesie Cracoviensis . . . in flumine Visle submergitur innocens . . . Heu deinceps prosperitas ab ipso rege discessit . . . et quociens Lithwani cum Polonis in aliquod prelium convenerunt, semper Poloni vincebantur . . .* (*Sommersberg*, Siles. rer. Script. II, 98.) — Bővebben és bátrabban ír ezekről Kázmér király másik bámulója, *Dlugosz*, (*Hist. Polon.* III. 234 et sequ.) kiről pedig feltehetjük, mert kiméletesen, nem alaptalanul írt.

² *Dlugosz*, III, 240. : rex Polonia habens in suo solatio Ludovicum Hungariae regem.

³ *Fontes domest.* i. h. — *Diessenhofen* Böhmernél, IV, 82. — *Suchenwirt* Primisser kiadása I. IX, X. — V. ö. *Nagy Lajos* című művem 265. és köv. lapjait.

országához tartoztak. De Nagy Lajos böles gyöngédséggel egyelőre nem tartotta meg, nem kebelezte vissza birodalmába e két tartományt, hanem átengedte élethossziglanos élvezetül nagybátyának, a lengyel királynak. Ez elhatározásáról Budán 1352-ben kelt levele magyar fordításban így hangzik: „Mi Lajos Isten kegyelméből Magyarország sat. Galicia és Lodoméria királya tudtul adjuk jelen levelünk során, hogy Oroszországot, melyet elődeink a magyar királyok — köztudomás szerint — birtak, és a mely következőleg minket, kik jelenleg Magyarország fölött örök jogon uralkodunk, nagybátyánknak, Kázmér urnak, Lengyelország királyának, öcsénk, István herczeg megegyezésével, jelen levelünk által *adtuk és aján-dékoztuk*, oly hozzátétellel, hogy ha a nevezett királynak Isten kegyelme fiat adna, a mondott országot e fiútól vagy annak finemű örököseitől, — de nem a nevezett Kázmér királytól, míg ő életben van, — mi, vagy öcsénk István herczeg úr, vagy kettőnk örökösei százezer forinton magokhoz válthassuk, mire a mondott király urnak fia vagy örökösei amaz országot minden ellenmondás nélkül visszaadni tartozzanak. Ha pedig, mitől Isten őrizzen! Kázmér úr Lengyelország királya fiörökös nélkül húnyna el, ez esetben a szóban forgó Oroszország mint jogos tulajdonunk Lengyelországgal együtt teljes joggal kezünkre kerül, az erre vonatkozó jogi, eredeti kötés értelmében. Segítségül pedig a poroszországi keresztések, valamint Oroszország bármely megtámadói ellen, amint erre szükség leszen vagy alkalom kínálkozik, adni fogunk mi és ugyanazon István herczeg Lengyelország királyának azon módon, mint erre atyánk Károly király kötelezte magát és utána mi is köteleztük magunkat. Kelt Budán, husvét ünnepe nyolezadában, 1352. évben“.¹

Lajos magyar király e nagylelkű eselekedetének, ha keressük, csak két okát találhatjuk: egyet, hogy Kázmért visszavezesse a tisztesség elhagyott ösvényére, melyen „Isten kegyelme fiat adna neki“; mást, minthogy fia Nagy Lajosnak magának se volt, István öcsese számára is megszerezze a várandóságot a lengyel királyságra.²

¹ A *Stadnicki*: Synowie Gedimina II, 231. kiadott latin eredeti után.

² Nines tehát értelme *Caro* (Gesch. Polens II, 292 300.) rosszakaró és gúnyos nyilatkozatainak: „König Ludwig von Ungarn zeigte sich wieder als der alte gute Freund, der bei allen Geschäften mit Kazimir zunächst sein eigenes Interesse im Auge hatte“. És ismét: „König Ludwig von Ungarn

Gyanítom ez utóbbit abból is, minthogy Nagy Lajos újabb litván hadjáratához készülvén, anyját, Erzsébet királynét küldé Lengyelországba, hogy a lengyel urak hűségi esküjét kivegye;¹ még inkább abból, hogy miután István herceg 1354. augusztus 9-én meghalt, Kázmér király személyesen jött Budára, hogy István herceg fiának, Jánosnak is biztosítsa Lengyelország trónját azon esetre, ha Nagy Lajos fiörökösök nélkül halna meg.² Ezen elhatározáshoz azonban újból úgy a magyar, mint a lengyel nemesség hozzájárulása kivántatván, határozatba ment az is, hogy mindkét ország főurai 1355. husvét után Sandeeben eskütételre, hogy királyaik megegyezését részükről is elfogadják, találkozzanak.³

A sandeci gyűlést megelőzőleg az összes lengyeliség követeket küldött Budára Nagy Lajos királyhoz, hogy tőle kedvező föltételeket kérjenek, melyek mellett az ő trónöröklésén felül a János herceget is készséggel elfogadnák, voltaképpen, hogy lehetőleg nagy hasznot merítsenek a magyar királyi háznak nyújtandó kedvezményből. A követség tagjai négyen valának: János vojniei várnagy, Kázmér király egykori nevelője, Flórián krakói prépost (később püspök) és kanczellár, Péter szószólló (tribunus) és Pelka allovázmester, kik jó eredménnyel jártak, mert Lajos királynak Budán 1355. januárius 24-én kelt levelét vitték magokkal, mely igen beesés igéreteket tartalmazott azon esetre, ha Lengyelország trónját Lajos király elfoglalná.⁴ E levélben megígérte Nagy Lajos király:

1. hogy Lengyelországban csak régtől fogva szokásos adókat fog szedetni és *semmi esetre sem olyakat, melyeket Kázmér király atyja,*

mischte sich auf eine Art in die häuslichen und familiären Verhältnisse des Königs, welche dem Verdacht Raum gibt, dass er mit Planmäßigkeit es zu bewirken musste, dass Kazimir keine männliche Erben aus ehelichem Bette erhielt^a és számtalanszor másutt. — Caro egyébiránt elfogultságában helytelenül is értelmezte Lajos király fönti levelét, illetve annak kivonatát, melyet János lengyel kanczellár Krakóban 1357. szeptember 1-én készített és melyet *Sommersberg* (Siles. rer. script. II, Mantissa diplomatum 81.) kiadott.

¹ *Sommersbergnél* ugyanott kivonatosan.

² 1355. febr. 23. *Naruszewitz*, Hist. naroda polsk. IX, 192.

³ Nagy Lajos ismét anyját küldé a sandeci gyűléshez (*Dogiel*, Cod. dipl. regni Pol. I, 38.)

⁴ E levelet szószerint föntartá *Dlugosz*, Hist. Polon. III, 252. kiadása *Bandkie* is: Jus Polonicum, 156. lap.

vagy maga Kázmér király is, bizonyos okokból, sértvén a kiváltságokat, főleg a főpapoktól és egyházi személyektől kiszarolt. Sőt ha a városok szükség esetén némi fizetséget önként vállalni akarnának, erre őket kényszeríteni nem fogja.

2. Ha a királynak az országban utaznia kellend, nem száll meg a főpapoknál, egyházak birtokain vagy monostorokban, a tulajdonosok akarata ellenére. Ha pedig ezt el nem kerülhetné, minden okozott költséget megtérít.

3. Ha az ország határain túl hadat kellend járnia, kötelezi magát, hogy a hadjáratban résztvevők minden kárát pótolni fogja.¹

4. Ha pedig ő is, unokaöcsece János herczeg is fiörökösök nélkül mulnának ki, a lengyeleket hűségi esküjök, illetve minden más kötelezettségök alól fölmenti, kivévén, hogy megfizetni tartoznának azon 5000 hatvanad cseh garast, melyek megadását magára vállalta atyja, néhai Károly király, azon esetre, ha Kázmér idősb leánya férjhez megy, mely összeget Lajos király a mondott alkalommal csakugyan megadta. Ezen összeget meg kellene térítenie a királynak, ki az időben uralkodik, ha t. i. Lengyelország vagy az ő, vagy János herczeg kezére nem kerülne. Ellenkező esetben Kázmér, illetve országa e fizetség alól fölmentetnek. Egyebekben pedig Lajos király Lengyelország minden néven nevezendő lakosát, a herczegtől kezdve az utolsó zsellérig jogaikban és szabadságaikban megtartani ígérte.

Ezután vagy tíz évig semmit se hallunk Nagy Lajos pozíciójáról a lengyel trónutódlás kérdésében, hanem ha azt, hogy István herczeg fia, János herczeg időközben meghalt. Egyébként marad minden a régiben. Ami talán nyugtalanította Kázmér királyt, azon körülmény lehetett, hogy Lajos király családjában fiutódok nem jelentkeztek. Talán ráunt már a sivár életre és a különböző ágyasokra, kik közül Eszterka, a szép zsidó leány, Kázmért nemcsak leányokkal, de fiukkal is megajándékozta. Utjában állott ugyan törvényes felesége, az elűzött Adelheid, mindazonáltal feleségül szándékozott venni Glogani és Sagani Henrik herczeg leányát, Hedviget — úgy lehet — azon reményben, hogy még lesznek fiai és hogy utóbb a szentszék kegyelmét is kieszközli tervezett házas-

¹ A 2. és 3. pontot fölvevők a kassai 1374. évi privilegiumba is.

sága törvényesítéséhez. Nagy Lajos, midőn 1364 szeptemberben több fejedelem társágában Krakóban tartózkodék és megneszelte kedves nagybátyja e szándékát, az erkölcsiség szempontjából nemcsak helyeselte azt, hanem ajánlkozott, hogy házassági akadályá elhárításában közre fog működni a szentszéknél, a mit — sikertelenül ugyan — meg is tett; sőt készségesen megígérte, hogy ha Kázmér friss házasságában fimagzatot nemzene, a trónöröklésre vonatkozó minden jogáról lemond és Kázmér leendő fiutódját a lengyel trón törvényes örököséül fogja elismerni. Igaz, hogy ezt a régi szerződések is kikötötték, de nem szabad felednünk, hogy a születendő trónörökös, kinek javára Nagy Lajos eleve lemondott, nem lett volna törvényes gyermek. — Kázmér egybekelt 1365 júliusban Sagani Hedviggel, kitől azonban fia nem, csak két leánya született.¹

Maradt tehát a trónutódlás kérdése megint a régiben, míg nem IV. Károly császár bele nem avatkozott. Bosszúsággal tapasztalta a császár a visegrádi fejedelmi kongresszustól fogva a magyar és lengyel királyi házak szoros összetartását, valamint, hogy Lengyelország (még e század elején Csehország tartománya) Magyarországra várakozik. Ármányhoz szokott eszével belátta azt is, minthogy Nagy Lajosnak is csak leányai voltak, Kázmérnak is, ez utóbbi hajlandóbb lesz Lengyelországot saját leányaira hagyni, mint Nagy Lajos leányaira. Ajánlatot tett tehát Kázmérnak, hogy Venczel fiát leányai egyikével eljegyzi, e leányt a pápa által törvényesített és örökösödési jogát elismerteti. Mindenütt czélt ért; nemesak Kázmér királynál, hanem V. Orbán pápánál is, ki értesülvén, hogy a császár és a lengyel király a kölesönös barátság megszilárdítása végett sógorságra óhajtának lépni és a császár fia, Venczel, feleségül akarja venni Kázmér király egyik leányát; de minthogy a jegyesek negyedfokú rokonok, a leányok pedig törvénytelenek: megengedte a pápa, hogy a rokonság mellett is egybekelhessenek s egyúttal törvényesítette a menyasszonyt, hogy atyja után örökölhessen.

Szerencséje volt Nagy Lajos királynak, hogy a római egyháznak ellenségei leverésére tetemes segítségre volt szüksége, melyet

¹ Mindezekről, valamint Kázmér király családi egyéb viszonyairól bővebben értekeztem, mely értekezésem valószínűleg a Századokban fog megjelenni.

miután a magyar követek a pápának megigérték, sikerült a császár aknáit fölrobbantaniok. A pápa föntartotta ugyan előbbi fölmentvényét Kázmér törvényes leányai részére, de hozzá tette, hogy ebből hátramaradás nem háromolhatik Lajos magyar királyra vagy anyjára, minthogy a Kázmérral kötött szerződéseiknek épségben kell maradniok: Erzsébet anya-királyné, Kázmér nénje első sorban, másod sorban pedig fia, Nagy Lajos örököse a lengyel koronának.¹ (1369. december 5.).

Magától értetik, hogy IV. Károly császár azonnal elejtette tervét Kázmér leányaira és Lengyelországra. Figyelmet érdemel még, hogy a pápa idősb Erzsébet királyné jogát a lengyel trónra, melyről eddig szó nem esett, erősen hangöztatta.²

Nem telt ezek után egy esztendőbe, és Kázmér király meghalt. Nagy Lajos tépelődve fogadta a küldöttséget, mely neki a lengyel koronát felajánlá. Miután pedig Krakóban megkoronázták és ellátogatott Gnieznoba, visszatért Magyarországra, Lengyelország kormánya gondjait özvegy anyjára hagyván. De azért maradt a mindinkább betegeskedő, korán elaggott jó királynak gondja elég, főleg ha növendék leánykáira gondolt, kikről atyailag gondoskodnia kellett.

Részben tudjuk, részben nagy valószínűséggel hozzá vethetjük, hogy Nagy Lajos Katalin leányának Szieziliát, Máriának Lengyelországot, Hedvignek Magyarországot szánta örökségül. Férjeikül pedig Katalinnak Lajos valois herceget, a francia király másodszültöt fiát; Máriának Zsigmondot, Venczel cseh király öcsesét; Hedvignek Lipótot, Vilmos osztrák herceg fiát szemelte ki.

Igen ám; de Nagy Lajos gondosan kieszelt eme tervei kivitele sok akadályba ütközött, a minthogy azok tényleg más megoldást nyertek. Mellőzve egyebeket, hogy leányai egyike Lengyelország trónját örökölje, annak útját állotta a budai, imént érintett 1355. évi kötés, mely szerint a lengyelek csak arra kötelezték magokat,

¹ *Theiner*, Monum. Hung. II, 89. Bővebben írtam erről *István ur árvája* cím alatt a *Századok* 1901. évfolyamában

² Valamint hogy később 1372-ben és 1374-ben XI. Gergely és idősb Erzsébet királynőt Kázmér király utódjának mondja: „cum eidem (Kazimiro) germano tuo in regno Polonie successeris“. (*Theiner*, Monum. Hung. II. 130. 149.) A mit azonban csak mellékesen jegyeznünk meg.

hogy Nagy Lajos fiutódait fogadják csak el örököseinek. De mert ilyeket Isten nem adott neki, hogy az öröklést leányainak is biztossítsa, elengedte a lengyelek minden királyi adóját, kivévén az ekeadót (poradlne), melyet két garasra mérsékelt minden jobbágytelek után. A főpapok azonban hivatkozva kiváltságaikra, ezt is vonakodtak megadni.

Ez egyszerű lefolyása, miképpen eszközölte ki Nagy Lajos a lengyelektől, hogy utána leányai is örökölhessenek. De minthogy Nagy Lajos ezen eljárását, mely Lengyelország hatalmi fejlődésének alapját alkotta,¹ régibb és újabb történetírók fölhasználták Nagy Lajos fényes jelleme moeskolására, különben is a *kassai egyezmény*, mely mellett a lengyelek Nagy Lajos óhajtását teljesítették, fontos történeti esemény, azt behatóbb bírálat alá illik vennünk.

A gnieznoi főesperes korírata három szakaszát kell egybevetnünk, hogy az igazságot kifürkészsük, mert az egyezmény hivatalos okíratán kívül ő a kútfő, melyből közvetlenül meríthetünk.²

A főesperes a csinyt, minek ő a kassai egyezmény létrejöttét veszi, Zavissnak, idősb Erzsébet királyné alkancellárjának tulajdonítja. Zavisst, ki őt az alkancellári méltóságból kitúrta, ezzel előmenetelét nemcsak begátolta, de neki sok más keserűséget is okozott, határtalanul gyűlölte. E gyűlöletben találjuk indító okát a sok rágalmas ócsárlásnak, melyekre magát a főesperes ragadtatta, mert a gyűlölet a legrosszabb tanácsadó.

Suchiwilk János, krakói kancellár, gnieznoi érseknek kineveztetvén — beszél a főesperes — a kancellárságot Zaviss a krakói dékán nyerte el atyja és barátai segítségével, minek következtében annyira dőlyfös lett, hogy a királyné udvarát folyton követte és ügyeit más által nem engedte végeztetni, hanem csupán a püspök által, ki a királyné oldalán vala. Azt is mondják, hogy a királyné sokszor korholta állhatatlanságáért, megbizhatatlanságáért (de factis

¹ Der den Anbruch einer glänzenden Machtentfaltung nach Aussen vorbereiten hat. (Zeisberg, Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters, 157. lap.)

² E szakaszok *Sommersberg* (Siles. rer. script. II.) 112. 120 és 132. lapjain találhatóak és ezen fölíratokat viselik: De exaccione tributi Poradine per Lodvigum. De exaccione tributi in bonis ecclesiarum. De morte Zavissii episcopi Cracoviensis, mely utóbbi a 129. lapon kezdődik.

instabilibus), sőt óhajtá, vajha távoznék udvarából; de mert némely királyi leveleket (értsd a budai 1355. évi egyezményt), melyeket Lajos király a lengyeleknek adott volt, megmásítani kívánta, ezért túrte, sőt magasabb méltóságokra emelte, minthogy Zaviss megígérte neki, hogy atyja és barátai segítségével a mondott leveleket könnyebben módosíttathatja. Adott ugyanis Lajos király még Kázmér király életében a lengyeleknek különféle szabadságot, melyek szerint semminemű adót sem szabad rájuk, egyháziakra és világiakra egyaránt, kivetni vagy tőlük behajtani.

Mi azonban, kik Nagy Lajos király budai levelét szószerint ismerjük, tudjuk, hogy csak annyit ígért meg a lengyeleknek, miszerint megelégszik a régi, szokásos adókkal és nem fog oly zsarolásokat követni el rajtuk, melyeket Lokietek Ulászló és fia Kázmér megengedtek magoknak.¹ Kített pedig a szokásos adó Nagy Lajos koráig, minden jobbágy- (kmet-) telek után hat cseh garast, egy mérő zabot és három véka (chorus) rozsot.²

Nagy Lajos király, föltett szándékát szeme előtt tartva, meghagyta tehát a tartományok kapitányainak, hogy szedjék be az ekeadót, azzal a fenyegetéssel, ha ennyi adót sem akarnának fizetni, majd nagyobbat vetnek ki rájuk, mely fenyegetést el is hihetjük a főesperesnek, nem is. A főpapok és főurak azonban az adót a pestisnél is inkább gyűlölték. Ezt már elhíhetjük, ha nem Dlugosz mondáná is. Erre a gnieznoi érsek összehitta a főpapságot tanácskozássra az adóügyben, de csak káptalana és egynémely püspök követe jelent meg hívására. Ezek János főesperest (már mint a korírót magát) másodmagával küldötték László opuliai herceghez azon kérelemmel, tiltsa el a kapitányoknak, hogy az egyházak kmetjeitől adót szedjenek, mígnem a püspökök követeket küldének Magyarországra a királyhoz. László herceg teljesítette e kérést, haladékot engedvén július 25-ig. Ekkor a főpapok összegyűltek Kalisban, hogy kivált-

¹ Nullas collectas in predicto regno (Poloniae) exigi faciemus a regnicolis, quas pater d. regis aut idem d. rex aliquibus ex causis, ultra consvetam et solitam libertatem ab eisdem, presertim prelatiis et personis ecclesiasticis exigi vel extorqueri fecissent; sed contenti erimus, que ipsi consueverunt solvere ab antiquo (*Dlugosz*, III, 252.).

² *Czarkovski* szerint (*Sommersberg*, II, 120.) — *Dlugosz* szerint (III, 353.): sex scotos latorum grossorum, unam mensuram siliginis et unam avenae.

ságos jogait megvédjék és követeket küldjenek nem annyira a pápához, mint inkább Lajos királyhoz. Küldöttjeik Flórián krakói püspök és Dobrogost krakói dékán valának. „A kegyelmes király engedett a kérvényezők folyamodásának, elengedte az adót, de nem egészen, hanem azt mondta, majd kiegyezik velök bizonyos mérsékelte hányadban“. Ugy látszik, a világiak is küldöttséget menesztettek a királyhoz, kik azon ürügy alatt, mert tekintve az országos érdemeiket, Kázmér király fölmentette őket és birtokaikat minden adó alól, kérték, hogy e kegyelemben tartsa meg Lajos király is őket és levelet is adjon róla. Lajos király azonban jobban volt értesülve az ügy állásáról és viszonzá: Igaz ugyan (ha igaz?), hogy nagybátyám Kázmér azzal kecségtette főpapjait és főurait, hogy az ekeadót el fogja törülni, de szavát be nem váltotta és mind végig beszédte az ekeadót. Én azonban hajlandó lennék ez adó nagyobb részét elengedni és kisebb részével uri jogom elismerésül megelégedni, ha ugyan a főpapok, főurak és főnemesek is hajlandók lennének leányaimat örökösömül elfogadni.¹ — Mert — s itt ismét a gnieznoi főesperest beszélgetjük — ugyanazon levélben, — tudniillik az 1355. évi budaiban, — az is foglaltatott, hogy a lengyelek csakis Lajos királyt vagy netán születendő fiát kötelesek királyokul elismerni. Most pedig azon mesterkedett a király, hogy ezen levele változást szenvedjen és necsak elsőszülött leányának hódoljanak meg a lengyelek, hanem még adót is fizessenek. Hogy pedig Zaviss, Zaviss atyja és rokonai segítségével ezélt érjen, megígérte a király is, anyja is, miszerint a legelső megürülendő püspökséget Zavissnak adják, s erről peesétes levelet is adtak neki.² — Más országos főuraknak pedig királyi nagylelkűséggel pénzt osztogattak.³

A mondott Lajos király idejében azon gonosz s a kánoni joggal ellenkező szokás kapott föl, hogy holmi nagyralátó papot nemesak a király kegyúri jogához tartozó, megürülendő egyházi

¹ *Dlugosz* idézett helyen.

² Mennyire való ezen állítás jelen alakjában, meghazudtolja maga a főesperes néhány sorral alább, ahol azt írja, hogy Zaviss a káptalan választotta püspöknek.

³ A lengyelek (és nemesak ők) szerették ugyan a potyát; de megvesztegetésnek a magyar Anjouk történetében eddig nyomát nem találtam.

javakra, hanem püspökségekre is előjegyeztek, a mi kevésbé helyesen történt.¹

Hasonlóképpen némely világi urak is szereztek maguknak adományos leveleket országos méltóságokra, a mi úgy az egyházi, mint világi emberek közt sok kellemetlenséget okozott.²

A gnieznoi főesperes egyik helyen (*Sommersberg* II, 133.) hasonló, mindenféle vesztegetésnek tulajdonítja, hogy a lengyel főurak közül sokan, a kétgarasos adó mellett Lajos király *elsőszülött* leányának meghódoltak. Csupán a papság mondott ellent, a király szándékán megnyugodni vonakodván. Más helyütt (ugyanott a 112. lapon) némi ellenmondással azt állítja ugyanazon főesperes, hogy a lengyelek „elégge szegyenkezve“ hűséget esküvének a leányági trónöröklésnek, megigérték a kétgarasos adót is örök időkre, csak az érsek és a püspökök, hivatkozván kánoni kiváltságokra, még azt a csekély fizetséget is megtagadták.

¹ Tény, hogy e korban, midőn az exspectantiákat derűre-borúra osztgatták Avignonban és pedig nem mindig nagylelkűen, Nagy Lajos is sürgette, hogy a főpapok kinevezésénél tekintettel legyenek az ő ohajtásaira; nagyrészt voltak is. És habár a gnieznoi főesperes nem volt jelöltjei közt, tény az is, hogy Nagy Lajosnak főgondja volt az általa ajánlott főpapok érdemes voltára.

² Ilyesmi aligha volt divatban Nagy Lajos uralkodása alatt, adat legalább hiányzik hozzá. Hogy ígéretet tettek érdemes hazafiak jutalmazására, vagy előleges ígéret nélkül is megjutalmazták a jó szolgálatot, az manap is előfordúl, megtörtént akkor is. Kétségtelen, hogy Nagy Lajos megjutalmazta Krakó városa polgárait, a miért önként és készséggel (*non coacti, non allecti, nec compulsi, sed ex libera et bona voluntate*) a szent keresztre tett esküvel fogadták, hogy ha fimagzatja nem születnék, *quod absit*, három leánya: Katalin, Mária, Hedvig, vagy a még születendők közül azt fogadják el királyokul, kit ő kijelöl számukra. (Kelt Visegrádon, 1375. szeptember 30.) Kiadta e levelet Alsáni Bálint pécsi püspök és kancellár; tanukul előkerülnek rajta: Telegdi Tamás esztergomi érsek, Deméndi László veszprémi püspök (a király orvosa), Firenzei János váci püspök, Opuliai László herceg, rutén helytartó, Szepesi Jakab országbíró, Simontornyai Imre volt nádor és Széchi Miklós volt bán. Nagy Lajos király e levelében megerősítette mindazon szabadságokat, melyeket Krakó városa Lokietek Ulászló és Kázmér királytól, tőle, atyjától Károly királytól, anyjától Erzsébet királynétól, öcseseitől András és István hercegektől 1339 december 7-én kapott. Megigérte továbbá, hogy szokatlan adókkal terhelni nem fogja, végre elrendelte, hogy a bochniai kereskedőknek Thorn felé veendő útjukban, árui elvesztése mellett, Krakó felé kell menniök (*Monum. Polon.* V, 64.)

Hogy a lengyelek némelyei szégyenkezve, restellkedve egyeztek a női utódlásba, azt valószínűnek tarthatjuk, minthogy az időben nemcsak uralkodónak, hanem főhadvezérnek, főbírónak tekintették a királyt, mely tisztségre egész férfiú kellett és nő nem volt alkalmas, amiért Lengyelországban csak úgy, mint Magyarországon a nőuralomra eset eddigelé nem fordúlt elő. Ellenben ha tekintjük, hogy Nagy Lajos halála után mennyi kitartással követelték a lengyelek, hogy Hedviget királyul átküldjék, azt kell hinnünk, hogy a szégyenkező lengyelek száma nem éppen volt túlságos, ha csak föl nem vesszük, hogy idősb Erzsébet királyné uralkodása időközben népszerűvé tette a nőuralmat.

Az azonban határozottan téves állítás, hogy a lengyelek eleinte csupán az elsőszülött leánynak, tehát Katalinnak hódoltak meg és csak ennek halála után hívta össze Nagy Lajos király megint Lengyelország főurait Kassára, hogy másodszülött leányának is meghódoljanak, mely állításával a gnieznói főesperes Dlugoszt ugyan nem, de a többi történetírókat egész Caroi¹ tévedésbe ejtette. Téves pedig ez állítás azért, minthogy csak egy kassai kötést ismerünk, s ez 1374. szeptember 17-én kelt. Ebben az mondatik: jóllehet a lengyelek előbb csak arra kötelezték magukat, hogy Lajos király utódjának csak fiát fogják elismerni, most minthogy fia nincs, leányai közül azt, kit akár ő, akár anyja vagy felesége kijelöl, fogadják el örökösének vagy utódjának. Téves továbbá a főesperes és követői fönti állítása azért is, minthogy Katalin nemcsak 1374-ben, de 1375-ben is élt és csak 1376-ban halt meg.

Valószínűleg ráfogás az is, a mit a főesperes a kassai gyűlés lefolyásáról említ, hogy Nagy-Lengyelország főbbjei, a gnieznói érsekkel élükön, Nagy Lajos ohajtásának ellenszegültek; de a krakóiak (kis-lengyelek), kivált a Zaviss pártja tanácsára a király bezáratta Kassa város kapuit, s ily módon csikarta ki a hűségesküt leányai számára. Az ezen alkalomból kiállított okirat, a híres kassai paktum az összes főurak, főnemesek, nemesek és város közmegegyezését említi², melynek ha hinni nem akarunk, hihetünk a ténynek, hogy a nagy-lengyel főurak voltak oszlopos támaszai Zsig-

¹ *Gesch. Polens* II., 386.

² *Katona*, *Hist. Crit.* X., 583.

mondnak, kit Nagy Lajos mint Mária leendő férjét és Lengyelország jövőendő királyát reájok bízott.

Hinnünk kell a levélnek, melyet a Nagy-Lengyelország nemes községe¹ hittel fogadja, hogy minden hűséggel és engedelmességgel fog viseltetni a „szent emlékü“ Lajos király azon leánya iránt, a kit írott kötések szerint törvényes örökösül Lengyelországba küldenek.²

A nemes főurak, kiket néhány évvel előbb — állítólag — arra *kényszerítettek*, hogy Nagy Lajos akaratának meghódoljanak, a nagy király halála után aligha állottak volna *önként* ígérletük mellett.

Végre, a mi Czarnkovski Jankót annyira földühítette, Zaviss is elnyerte jutalmát. Miután Mokrski Flórián krakói püspök 1380 februárius 6 án meghalt, az árvaságra jutott krakói káptalan Kuroszwenki Zavisst, krakói főesperest a Rózsák nemes házából, 1381 márczius 24-én püspökének megválasztotta, kit miután János gniesznoi érsek Kalisban, 1381 április 14-én megerősített, VI. Orbán pápa rendeletére Demeter esztergomi érsek Esztergomban fölszentelt.³ Zaviss 1381. májusban foglalta el püspöki székét, azonban már 1382 januárius 12-én meghalt, s ezzel megtette Jankó főesperesnek azt a szivességet, hogy kedve szerint megrágalmazhatta.⁴

¹ Harminez névszerint fölemlített főura, köztük a poznani és kalisi nádorok, a kalisi, nakeli, stremi, biechovi, sbassini várnagyok, ceterique nobiles, nobiles milites, totaque communitas Maioris Poloniae.

² Omnem fidelitatem et obedientiam filiae serenissimi principis ac domini olim Ludovici sanctae memoriae, olim regis Poloniae et Hungariae, quae nobis pro haerede legitimo in regnum Poloniae . . . dabitur, secundum tenores . . . in literis descripti . . . inviolabiliter tenere. Datum et actum in Radomskie 1382 (december 2.) feria tertia post festum S. Catharinae. (*Bandtkie*, Jus Polonicum codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibuscumque collatis (Varsó, 1831.) 187. lap.

³ *Dlugosz*, Hist. Polon. III, 388, a ki hozzá teszi, perse ex propriis, hogy a választás idősb Erzsébet királyné közreműködésével is történt. Talán el is hinnők ez állítását, ha idősb Erzsébet királyné még 1380-ban meg nem halt volna.

⁴ Érdekes mutatványt nyújt szertelenségekről, melyeket Jankó úr megengedett magának, a következő részlet: contigitque prima nocte post sepulturam ipsius (Zavissii) quoddam memorabile, quod sanctuarii, qui in armario ecclesie thesaurum ipsius ecclesie custodientes vigilabant, audierunt strepi-

Pedig Zaviss műve, a kassai kötés, melyet Lengyelország szabadsága nagy levelének, arany-bullájának nevezhetünk,¹ örök hálás emléket állít nem csupán Nagy Lajos királynak, hanem Zavissnak is, ki azt szerkesztette.² A lengyel nemzet nem is késett a szabadságokat, melylyel Nagy Lajos király megajándékozta Jagello Ulászó által, mentül előbb ismételve megerősíttetni.³

PÓR ANTAL.

tum equorum per pavementum ecclesie huc et illuc discurrerent. Ex quibus sonitu et strepitu vocum et equorum in tantum fuerant territi prefati sanctuarii, quod nec clamare nec loqui potuerunt et deinceps gravi infirmitate quasi attoniti remanserunt nec usque ad presens de vita ipsorum spes habetur. (Sommersberg, II. 133.)

¹ *Bandtkie*, Jus Polonicum, pag. 184. ily czímet ad neki: *Privilegium Ludovici regis, confirmans omnes literas, jura et libertates per antecessores ejus (?) indigenis regni Poloniae concessas, per quod novas exemptiones suas regno dedit pulchras et perutiles.*

² Megismeri ezt *Caro* is (Gesch. Poleas, II, 390.), noha egyebekben a gnieznoi föesperest vakon követi, midőn így nyilatkozik: Es ist wohl kein Zweifel, dass Zawissa als Reichskanzler der Verfasser dieser neuen „Charte“ des polmischen Reiches war, und man muss ihm die Gerechtigkeit widerfahren lassen, dass sie mit der eines Reichsgrundgesetzes würdigen Klarheit und Schlichtigkeit abgefasst ist . . . und geht in vielen Bestimmungen weit hinaus über die Umstände, welche sie hervorgerufen haben, sie umfasst vielmehr das ganze staatsrechtliche Verhältniss der Krone zu den anderen Staatsfactoren.

³ *Bandtkie*, Jus Polonicum, pag. 189. de dato Cracowie, 1386 febr. 18. és Korczyn, 1386 aug. 29.